

**TEMEIURI BIBLICE NOUTESTAMENTARE CU PRIVIRE LA
OFICIEREA SFINTELOR TAINÉ ŞI IERURGII BISERICÉŞTI
VOL. V**

- TAINA HIROTONIEI (IV) -

Protopop dr. Ioan Bude

**NEW-TESTAMENT BIBLICAL GROUNDS CONCERNING THE
OFFICIATION OF THE HOLY CHURCH SACRAMENTS AND
BLESSINGS**

Abstract: Addressing mostly priests and Religion teachers, but also any believer, the entire publicistic series that we commence at this point desires, in a straightforward, plain and clear manner (without proposing thematic biblical theology approaches, but by means of a rigorous selection of minimally commented texts), to bring forth again *The Truth* of the Holy Sacraments before the readers, whoever they might be or – why not? – lead the readers before *The Truth*, That „is the same for yesterday, today and forever” (*Jews 13, 8*): The Lord and Our Saviour, Jesus Christ, present, alive and active in all undertakings of His Church

Keywords: holy sacraments, blessings, biblical theology, Church

**CAPITOLUL II
DIN EPISTOLELE PAULINE**

Nu mai puţin de cinci texte evanghelice, la care se mai adaugă încă unul din *Faptele Sfinţilor Apostoli*,⁵⁹ exprimă anticipativ trimiterea Sfinţilor Apostoli, de către Iisus Domnul, la misiunea de evanghelizare a lumii, misiune spre care Sinodul Apostolic din Ierusalim tocmai le-a deschis larg porţile, „iar ei, plecând, au propovăduit pretutindeni, şi Domnul lucra cu ei şi întărea cuvântul prin semnele care urmau” (*Marcu 16, 20*).

De fapt, imediat după martiriul Sfântului Arhidiacon Ștefan și declanșarea primei progoane asupra Bisericii din Ierusalim (*Fapte 8, 1-3*), mulți creștini de aici, transformându-se ad-hoc, în „apostoli” anonimi, s-au împrăștiat „și străbăteau țara, bine vestind Cuvântul” (*Fapte 8, 4*); „Iar Filip (unul dintre cei 7 diaconi, n.n.), coborându-se într-o cetate a Samariei, le propovăduia pe Hristos” (*Fapte 8, 5* și urm.).

Astfel, „Biserica, în toată Iudeea și Galileea și Samaria, avea pace, zidindu-se și umblând în frica de Domnul, și sporea prin mângâierea Duhului Sfânt” (*Fapte 9, 31*).

În tandem cu Biserica Ierusalimului, s-a dezvoltat și Biserica din Antiohia Siriei (cf. *Fapte 13*), devenind un important centru misionar creștin, astfel încât, chiar înainte de Sinodul Apostolic, printre misionarii ei, aleși de Duhul Sfânt, s-au numărat Sfinții Pavel și Barnaba (*13, 2*), care înființaseră deja, în prima lor călătorie misionară, cele dintâi Biserici din sudul Asiei Mici (Listra, Derbe, Iconiu, Pamfilia, Pisidia, Licaonia, Perga ș.a.), „hirotonindu-le preoți în fiecare Biserică și rugându-se cu postiri, i-au încredințat pe ei Domnului în care crezuseră” (*Fapte 14, 23*).

Însă după Sinod, misiunile creștine către toate popoarele lumii de atunci, au luat o amploare vertiginoasă, suflul Duhului Sfânt fiind de fapt forța care-i purta pe Sfinții Apostoli prin cetățile antichității, aceștia abia prindind să organizeze comunitățile creștine (care parcă se înființau singure), cu preoți și rânduiești după modelul Bisericii-mamă din Ierusalim.

Exceptând Biserica Romei, a cărei sorginte este și apostolică și de dată cincizecimică (*Fapte 2, 10*), a doua călătorie misionară a Sfântului Apostol Pavel (anii 50-52), a deschis noi orizonturi creștinismului, pe tărâm european, în numele lui Hristos fiind „cucerite” prin cuvântul Evangheliei, cetăți ca: Filipi, Tesalonic, Bereea, Atena și Corint. În scurtă vreme, atât Europa (până în Spania, cf. *Romani 15, 24*), cât și Asia Mică (cu întreaga Galatie, Efesul și Colose) vor deveni terenul misionar exclusiv paulin, străbătut în repetate rânduri cu maximă eficiență pastoral – misionară, atât pe apă cât și pe uscat, de către Sfântul Apostol Pavel și de către însoțitorii săi neobosiți. Astfel că de pe harta misiunilor pauline nu lipsesc nici cetățile insulare: Cipru, Creta și Malta.

Din cartea *Faptele Sfinților Apostoli*, în special cu începere din *capitolul 16* al acesteia, putem cunoaște întreaga operă misionară a Sfântului Apostol Pavel și a ucenicilor săi, dar, un bogat și valoros tezaur scris, de inspirație divină și auxiliar acestei cărți, îl constituie și cele *14 Epistole* (păstrate) ale Apostolului neamurilor, (Corpus paulinianum) adresate de el, absolut circumstanțial, Bisericilor mai sus amintite.

Dintre toate acestea, se disting *două Epistole către Timotei* și o *Epistolă către Tit*, care împreună formează un grup omogen; sunt singurele scrieri

pauline destinate unor păstori de Biserici locale, cu scopul de a-i ajuta să-și îndeplinească în cele mai bune condiții, misiunea de întăritători ai obștii încredințată lor spre păstorie.

Cuprinsul și scopul acestor trei epistole explică îndeajuns calificativul lor de *Epistole pastorale* (piménice, sau păstorești), pe care ele l-au primit și îl poartă abia din secolul al XVIII-lea înoace.⁶⁰ Calificativul acesta (a cărui legitimitate este evidentă) a fost adoptat, de atunci înoace, ca termen tehnic, în limbajul teologic-bisericesc al tuturor confesiunilor creștine.⁶¹ Taina Hirotoniei și întreaga problematică a ierarhiei sacramentale, teme frecvent întâlnite în toate scrierile pauline, sunt eficient și suficient tratate în aceste Epistole pastorale, așa încât le considerăm normative pentru întreaga eclesiologie paulină, excepție făcând, așa cum am constatat deja, numai *Epistola către Evrei*.

Destinatarii celor trei scrieri amintite, Sfinții Timotei și Tit, fac parte din grupul ucenicilor Sfântului Apostol Pavel, dimpreună cu înțeleptul Sila (Silvanus)⁶², cu medicul antiohian Sfântul Evanghelist Luca⁶³, cu Apollo alexandrinul⁶⁴, cel mereu gata pentru drumuri lungi, cu Aristarh⁶⁶, macedoneanul priceput în organizarea acțiunilor caritative, cu Ioan Marcu, Evanghelistul⁶⁷ și, în fine cel dintâi dintre ei, dar mai presus decât ei toți, Sfântul Iosif Barnaba Cipriotel, cel întocmai cu Apostolii⁶⁸ și cu mulți alții asemenea lor (cf. *Romani 16*).

Dar de ce, dintre toți acești ucenici paulini, numai Sfinții Timotei și Tit s-au învrednicit să primească epistole din partea Sfântului Apostol Pavel? Singurul răspuns valabil la această întrebare, este că numai acestora le încredințase Apostolul neamurilor, spre păstorie, câte o Biserică locală (cu comunități de credincioși, cu preoți și diaconi, după rânduiala deja statornicită în acea vreme în Biserica cea mare).⁶⁹ Sfinții Timotei și Tit erau deci hirotoniți episcopi – în Efes, respectiv în Creta – și aveau misiunea de a asigura, în eparhiile lor, continuitatea (succesiunea) apostolică a pastorației pauline în spiritul și litera ei.

Două din disciplinele teologice – *Studiul Noului Testament* și *Teologia Pastorală* – s-au oprit de timpuriu și încă mai stăruiesc cu interes deosebit asupra acestor trei epistole pastorale, pentru că, pe drept cuvânt, în problema selecționării și hirotoniei clerului, până astăzi, ele reprezintă o autentică și mereu actuală *constituție apostolică*, iar în ceea ce o privește, *Teologia Pastorală* este chiar odrasla lor directă.⁷⁰

Deși aceste scrieri, așa cum știm, nu sunt cele dintâi documente noutestamentare care atestă existența – în Biserica veacului apostolic – a unei ierarhii de drept divin, alcătuită din cele trei trepte sacramentale (episcopi, preoți, diaconi), ele reprezintă totuși cea mai fermă confirmare a acestui adevăr. Dacă textul din *Filipeni 1, 1* indică foarte clar aceste trei trepte ierarhice și anume: *Apostol* (Sfântul Pavel), *episcopi* (= presviteri = preoți) și *diaconi*⁷¹, Epistolele pastorale ne familiarizează cu ideea trecerii line, firești, la ceea ce

numim „succesiune apostolică”, arătându-ne cum unii dintre Sfinții Apostoli s-au îngrijit de instituirea ei, încă din timpul vieții lor, mai ales când simțeau că sfârșitul le este aproape. Din textele noutestamentare și din Tradiția veche a Bisericii, cunoaștem că Sfinții Apostoli Pavel și Ioan, au luat din vreme astfel de înțelepte măsuri de prevedere.⁷²

Că Sfinții Timotei și Tit sunt primii episcopi ai Bisericii veacului apostolic, amintiți în Noul Testament, e clar. Ceea ce nu e clar – la prima vedere – e faptul criteriologic: după ce criteriul s-a orientat Sfântul Apostol Pavel când i-a ales tocmai pe ei doi, dintre toți ceilalți ucenici ai săi și i-a investit cu răspunderea slujirii episcopale, în ciuda tinereții lor, în două Biserici de maximă importanță, adevărate centre misionare creștine, în antichitatea greco-romană a veacului I: Efesul și Creta ?

Este adevărat că asemenea criterii nu sunt indicate niciunde în cuprinsul celor trei epistole, dar le putem deduce din atribuțiile de conducători bisericești cu care Apostolul îi acreditează pe fiecare în parte. Examenul atent la care i-a supus el în cursul expedițiilor misionare efectuate împreună, „școala” misionară pe care ei au urmat-o, dimpreună cu ceilalți ucenici, în preajma lui și, mai ales repetatele aplicații de succes „pe teren”, l-au convins pe Sfântul Apostol Pavel că acești destoinici și zeloși colaboratori ai săi dețin reale aptitudini apostolice, de natură să continue și să desăvârșească, pe cont propriu, ostelile misionare inițiate de el, ca și când el însuși ar fi rămas cu ei.

Învățătura de căpetenie care se desprinde pentru noi din cele arătate mai sus, este următoarea: „Un ocârmuitor bisericesc, deținătorul supremei trepte ierarhice în cler, trebuie să posede însușiri și aptitudini autentice apostolești, în temeiul cărora își exercită el prerogativele succesiunii apostolice în Biserică.”

⁷³

Pentru determinarea cât mai exactă a însușirilor necesare unui conducător bisericesc – așa cum existau ele în viziunea Sfântului Apostol Pavel – se impune o scurtă privire biografică asupra Sfinților Timotei și Tit.⁷⁴

a). *Sfântul Timotei*: - provenea dintr-o familie mixtă din cetatea Listra (sudul Asiei Mici). Tatăl lui era grec, iar mama – Eunice, ca și bunica Loida, erau evreice încreștinate, profund credincioase (cf. *Fapte 16, 1; II Timotei 1, 5*), ambele având o influență extrem de binefăcătoare asupra tânărului Timotei. Datorită lor cunoștea el „de mic copil” Sfintele Scripturi (cf. *II Timotei 3, 15*).

Sfântul Apostol Pavel a cunoscut familia lor în prima sa călătorie misionară (după anul 44), când a întemeiat Biserica din Listra, iar în a doua sa călătorie misionară (anii 51-52), trecând din nou prin Listra, Apostolul îl ia cu sine și pe Timotei. Împreună cu Sila (Silvanus) și cu medicul Luca, au trecut toți patru în Europa, ctitorind primele Biserici creștine de pe tărâm european (a se vedea mai pe larg: *Fapte 16, 8 și urm*).

După prima captivitate romană (anii 63-65) și după încă o călătorie misionară în Spania, Sfântul Pavel a cercetat Bisericiile întemeiate de el în cursul celorlalte călătorii, prilej cu care a constatat progrese semnificative în dezvoltarea acestora, mai cu seamă în viața Bisericii din Efes (cetatea cea mai importantă a Asiei Mici). Acum, această Biserică, dar și comunitățile din jurul ei, aveau nevoie de un conducător permanent, care să le organizeze și să le protejeze de primejdia ereziilor și de tot felul de rătăcirii interne și externe. Neputând zăbovi personal acolo mai mult timp, înainte de a pleca spre Macedonia, Sfântul Apostol Pavel i-a rânduit acestei Biserici înfloritoare, ca întâistător și locțiitor apostolic (adică episcop), pe Sfântul Timotei (cf. *Timotei 1, 3*). Aproape imediat după aceea (prin anul 65), Apostolul i-a scris lui Timotei prima epistolă, cuprinzând cele mai competente îndrumări pastorale, spre a-i fi de ajutor în exercitarea misiunii sale de conducător bisericesc. Cea de-a doua epistolă (un veritabil testament), i-o va trimite din a doua sa detenție la Roma (în toamna anului 66, de astă dată neexistând perspective de eliberare, cf. *II Timotei 4, 6* și urm. și *16 și urm.*), cu cele din urmă povețe, atât pentru Timotei, cât și pentru toți întâistătorii de Biserici locale de atunci din prezent și din viitor.

După moartea martirică a Sfântului Apostol Pavel (anul 67), Timotei a păstorit în continuare ca episcop al Bisericii din Efes, săvârșindu-se și el mucenicește.⁷⁵ Este pomenit în fiecare an la 22 ianuarie.⁷⁶

b). *Sfântul Tit*: - era unul dintre cei mai activi și mai energici ucenici paulini, omul de „asalt” al Sfântului Apostol Pavel, în rezolvarea celor mai dificile probleme apărute în viața tinerelor comunități creștine, ctitorite de marele Apostol. Tit era „elin” (grec) de obârșie.

La 14 ani de la dramatica sa convertire (cf. *Galateni 2, 1-5*), Sfântul Apostol Pavel participă la Sinodul Apostolic din Ierusalim, dar nu singur, ci însoțit de păgânul încreștinat Tit, care primise botezul fără prealabilă circumciziune, pretinsă de iudaizantii rigoriști. De fapt, aceasta era – după cum știm – și tema Sinodului. Deci, Sfântul Pavel a cutezat să apară în mijlocul „stâlpilor Bisericii”, însoțit de acest tânăr elin botezat fără a fi tăiat împrejur. Era un act de responsabilitate și curaj, un pas temerar, fără a fi însă ostentativ. Dar nimeni nu i-a pretins „păgânului” Tit să-și legitimeze convertirea la Hristos tăindu-se împrejur, el devenind astfel „întâiul păgân credincios, care a stat în însăși cetatea Ierusalimului, între Apostolii și creștinii de acolo, ca părtaș la același har (cu ei) și prăznuind laolaltă cu ei Cina Domnului.”⁷⁷

În cursul celei de-a treia călătorii misionare a Sfântului Apostol Pavel, Tit a fost trimis de către acesta din Efes la Corint, cu misiunea de a curma dezordinea iscată în tânăra Biserică din capitala Ahaei și să ducă la bun sfârșit și colecta organizată aici de Sfântul Pavel, în favoarea săracilor din Ierusalim. Misiunea lui Tit s-a încheiat cu un succes deplin, lucrurile în Corint s-au normalizat, iar în curând, Sfântul Apostol Pavel îl mandatează din nou pe

inepuizabilul Tit să ducă *Epistola a II-a către Corinteni* și să verifice noua stare, de lucruri, definitivând pacea și armonia în această Biserică. Succesul cu care Tit și-a încheiat și această nouă misiune, se pare că a fost considerat de Sfântul Apostol Pavel ca (și) un examen absolut al maturității lui apostolești, drept pentru care, nu peste mult timp, îi va încredința o nouă misiune, dar de astă dată definitivă, hirotonindu-l episcop al Bisericii din Creta, cu menirea de a pune „rânduială în cele ce mai lipsesc și să așeze preoți prin (cele 100 n.n.) de cetăți”, așa precum „i-a poruncit” învățătorul său (*Tit 1, 5*).

Desigur că și acum, Sfântul Tit s-a achitat prompt și fără greș de sarcinile încredințate, din moment ce Sfântul Pavel îl înștiințează că în curând, ucenicii Artemas și Tihic vor debarca în Creta, să-i țină locul, în timp ce el urma să-și întâlnească maestrul în Nicopole, pentru noi misiuni, cărora numai el le putea face față. Într-adevăr, la scurtă vreme după aceea, îl găsim propovăduind prin Dalmația (cf. *II Timotei 4, 10*). Apoi, după sfârșitul mucenicesc al Sfântului Apostol Pavel (anul 67), Sfântul Tit s-a întors în Creta, păstorind Biserica de acolo până la moarte. Potrivit unei vechi tradiții, peiscopul Tit ar fi atins venerabila vârstă de 94 de ani. Biserica îl pomenește an de an, la data de 25 august.

Deși erau firi complet diferite, Sfinții Timotei și Tit au îndeplinit, în locuri și circumstanțe și mai diferite, aceeași binecuvântată misiune de episcopi (de întâistătători, sau locuitori apostolici), cu același maxim succes.

Din pilda acestor două mari personalități creștine, deținători ai treptei maxime a ierarhiei sacramentale în Biserica veacului apostolic, reținem că „adevărat cârmuitor bisericesc este cel ce, în exercitarea succesiunii apostolice, lucrează pentru sporul Evangheliei lui Hristos, așa cum ar lucra un Apostol în locul său!”⁷⁸ Bineînțeles că acest raționament nu exclude (ci presupune și chiar impune) o firească adaptare a conducătorului bisericesc la condițiile locale și temporale existente. Misiunile îndeplinite de Sfinții Timotei și Tit stau mărturie despre *elasticitatea metodologică* necesară îndeplinirii prerogativelor sacramentale și administrative ale unui episcop, sau conducător bisericesc.

1. ÎNSUȘIRILE UNUI CONDUCĂTOR BISERICESC ÎN LUMINA EPISTOLELOR PASTORALE⁷⁸

Referitor la calitățile pe care trebuie să le întrunească un conducător bisericesc, respectiv un episcop, acestea rezultă din cuprinsul acestor scrieri pauline, mai exact din „programul” de sarcini pe care Sfântul Apostol Pavel îl recomandă celor doi ucenici ai săi rânduiți episcopi: Sfinții Timotei și Tit.

1. *Sfântul Timotei*: - ca episcop al Efesului, oraș denumit pe atunci „lumina Asiei”, îi revenea o întreită misiune:

a). – păstrarea neștirbită a adevărilor de credință, propovăduirea lor fără conținere sau schimbare, precum și apărarea acestui tezaur doctrinar față de orice tentative de alterare;

b). – continuarea și desăvârșirea organizării Bisericii efesene, înzestrând-o cu slujitori vrednici, aleși după cele mai exigente criterii;

c). – asigurarea bunei desfășurări a cultului divin public conform caracterului inclusiv al Bisericii, care cuprindea în rugăciunile ei (mai ales în vremea de atunci) nu numai prieteni, ci și pe dușmanii ei de moarte, persecutorii autorității de stat.

Să le luăm pe rând:

a). În acea vreme, Efesul – ca și Alexandria, Roma, Corintul, Antiohia Siriei și alte metropole antice – era unul din locurile de interferență a celor mai bizare concepții religioase și filosofice, păgâne și iudaice. Infiltrarea acestora în rândurile membrilor comunității creștine de aici, era nu numai posibilă, ci și extrem de primejdioasă. De aceea, Sfântul Apostol Pavel, înainte de a porni spre Macedonia, a și rânduit Bisericii efesene un „paznic” atât de vigilent și de destoinic, precum Sfântul Timotei.

Pe lângă falșii învățători efeseni și asiatici, care îi sminteau pe credincioși cu „basmе” (mituri, legende, povestiri) și infinite genealogii, Timotei avea de-a face și cu pseudo-didascalii de proveniență iudaică (cf. *I Timotei 1, 7*); aceștia mânați de dorința de celebritate, se dădeau drept interpreți ai Legii lui Moise, cu pretenții de competențe indiscutabile în materie. Discuțiile sterile provocate de ei, nu foloseau cu nimic credinței creștine, deumită de Sfântul Pavel „învățătura cea sănătoasă” (*I Timotei 1, 10*).

Expresia „învățătura sănătoasă” este proprie Epistolelor pastorale (cf. *I Timotei 1, 10; II Timotei 4, 3; Tit 1, 9; 2, 1*) și prin ea se înțelege doctrina creștină neafectată de niciun adaos sau corectură omenească, acceptată integral, conservată fidel, propovăduită fără greș și trăită fără scăzământ.⁷⁹

Această învățătură sănătoasă se exprimă prin „cuvintele sănătoase” (*I Timotei 6, 3; II Timotei 1, 13*), iar propovăduitorii autorizați ai acestei învățături pot fi numai persoane creștine „sănătoase” în credință (*Tit 1, 13; 2, 2*). Pentru definirea acestei învățături sănătoase, Sfântul Pavel utilizează o seamă de expresii paralele, care-i arată parțial, însușirile (*I Timotei 4, 6, 11, 13, 16; 5, 17; 6, 1, 3; II Timotei 3, 16; Tit 2, 7*) și, uneori chiar o personalizează: „învățătura mea” (*II Timotei 3, 10*), sau chiar „Evanghelia mea” (*Romani 2, 16*), dar cea mai explicită și mai concludentă formulare în ceea ce privește conținutul și calitatea „învățăturii sănătoase”, o găsim în *Epistola către Tit 2, 10*: „... învățătura Mântuitorului nostru Dumnezeu.”

Opuse „învățăturii sănătoase”, sunt „învățăturile demonilor” (*I Timotei 4, 1*). Față de acestea, „învățătura sănătoasă” exercită – ca și igiena în medicină⁸⁰, un rol defensiv, o funcțiune profilactică: îi ferește pe credincioșii păstoriți de orice contaminare, atât din punct de vedere doctrinar, cât și moral.

În directă legătură cu misiunea de apărător și păzitor al credinței cele adevărate, Sfântul Timotei a mai primit și porunca de a lupta „lupta cea bună”

(*I Timotei 6, 12*), spre a nu dezminți „profețiile” (mărturiile sau girul) pe care l-a primit din partea Bisericii în momentul hirotoniei (*I Timotei 4, 14*). „Lupta cea bună” care i se recomandă imperativ lui Timotei⁸¹ constă din consecvența deja confirmată și reconfirmată de el faptic, față de adevărurile revelate ale credinței însușite în mod temeinic, „cu cuget bun” (*I Timotei 1, 19*), sau cu conștiința curată.

Ca adevărat episcop, conducător, sau dascăl – îndrumător al Bisericii din Efes, Timotei (și toți cei asemenea lui din istoria Bisericii) trebuie să-și fie mai întâi lui însuși dascăl, purtând „lupta cea bună” asemenea dascălului său, Sfântul Apostol Pavel, care a dus-o în așa fel, încât avea conștiința că deja „i s-a gătit (în cer, n.n.) cununa dreptății” (*II Timotei 4, 7-8*; cf. *Luca 10, 20*).

Există, desigur și o luptă rea, a „celor căzuți din credință”, pe care Sfântul Pavel „i-a dat satanei”, adică i-a excomunicat spre a nu-i sminti și pe alții și „ca să se învețe să nu mai hulească”, așa cum s-a întâmplat odinioară cu incestuosul din Corint (*I Corinteni 5, 5*), iar acum cu ereticii Imeneu și Alexandru (*I Timotei 1, 20*). Tot așa va proceda, la nevoie și Timotei.

Păstrarea, propovăduirea și apărarea dreptei credințe a Bisericii, cere însă un corp de propovăduitori destoinici (cf. *Romani 10, 9, 10, 14, 15*). În acest sens, Sfinții Timotei și Tit și prin ei toți întâistătorii Bisericii, până astăzi și până în veac, sunt îndrumați (în continuare) de Sfântul Apostol Pavel, la următoarele:

b). *Să organizeze Bisericile respective, dotându-le cu personal clerical corespunzător misiunii preoțești (I Timotei 3 și Tit 1, 5 și urm.):*

Criteriile după care urmau a fi recrutați preoții și diaconii, le vom analiza puțin mai încolo. Însă respectarea lor strictă de către toți conducătorii bisericești, a rămas obligatorie. Fără examinarea atentă, riguroasă, a candidatului la preoție sau diaconie, nu se putea concepe o reușită selecționare a clerului. Înțelesul dispoziției din *I Timotei 5, 22*: „Să nu-ți pui prea degrabă mâinile peste nimeni!” este foarte clar: ierarhul să nu hirotonească pe nimeni „de urgență”, indiferent de circumstanțe și de insistențe, ci numai după ce s-a încredințat pe deplin că cel ce solicită (sau cel pentru care se solicită) treapta bisericească respectivă, *merită realmente* această demnitate. Altfel...

c). *Asigurarea desăvârșitei desfășurări a cultului divin public în Biserică, potrivit scopului ei, identic cu misiunea răscumpărătoare a Mântuitorului Iisus Hristos (Matei 9, 12-13; Marcu 2, 17; Luca 19, 10; I Timotei 1, 15-16):*

Așadar, rațiunea de a fi a cultului divin era – și este – rugăciunea de obște pentru răscumpărarea atât a omului, cât și a întregii zidiri, culminând cu însăși rugăciunea cea „cu suspine negrăite” a Duhului Sfânt (*Romani 8, 20-27*). Și, pentru că Dumnezeu „voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (*I Timotei 2, 4*), conducătorul bisericesc are îndatorirea ca pe lângă „cererile, rugăciunile, mijlocirile și mulțumirile cele pentru toți

oamenii”, să nu lipsească din programul liturgic nici rugăciunile „pentru conducători și pentru toți care sunt în înalte dregătorii...” (*I Timotei 2, 1-2*), ceea ce în gândirea paulină nu însemna nici pe departe o atitudine de lingușire (cf. *Romani 13, 1-7*), ci doar o soluție de pace cu autoritatea de stat devenită deja ostilă tuturor creștinilor, astfel încât „să petrecem o viață pașnică și liniștită, întru toată cuvioșia și bunăcuviința, că acesta este lucru bun și primit înaintea lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru” (*I Timotei 2, 2-3*; cf. *Matei 22, 21*).

De datorია unui conducător bisericesc este de a lua măsuri corespunzătoare pentru reglementarea vieții religioase a diferitelor categorii de credincioși (în funcție de vârstă, sex, stare socială), care alcătuiesc structura Bisericii (*I Timotei 5, 1-16*; *Tit 2, 1-15*). Și tot așa, conducătorul bisericesc trebuie să fie cu luare aminte la modul în care preoții și diaconii își îndeplinesc sau nu slujirea la care sunt rânduiți, răsplătind vredniciile acestora, sau disciplinându-i dacă e cazul (*I Timotei 3, 13*; *5, 17-22*).

2. CRITERII DE RECRUTARE A PREOȚILOR, ÎN EPISTOLELE PASTORALE

Una din îndatoririle de căpetenie ale Sfinților Timotei în Efes și Tit în Creta, constă în recrutarea personalului clerical (preoți și diaconi) pentru comunitățile din eparhiile lor. Textele care ne informează în acest sens sunt: *I Timotei 3, 1-7*; *Tit 1, 5-9* (pentru preoți) și *I Timotei 3, 8-13* (pentru diaconi).

Din capul locului trebuie să precizăm (din nou) că în aceste texte denumirea de „episcop” este încă sinonimă cu aceea de „preot” (presbiter). Din punct de vedere cronologic, ne aflăm în *epoca preignatiană*⁸², când s-au redactat și Epistolele pastorale, în cuprinsul cărora ierarhia bisericească de drept divin, încă se mai prezenta astfel: a). *apostol*; b). *episcop-presbiter* și c). *diacon*. Dealtfel, n-ar fi avut niciun rost ca Sfântul Apostol Pavel să le dea, lui Timotei și Tit, directive pentru recrutarea episcopilor (în înțelesul actual al cuvântului), câtă vreme, în acest înțeles, Timotei și Tit erau ei înșiși episcopi și ca atare, Bisericile din Efes și Creta aveau conducătorii cei mai indicați. O comparație între textele din *Fapte 20, 17 și 20, 28* (precum și *Tit 1, 5* comparat cu *1, 7*), ne demontează că în vremea aceea, sinonimia termenilor „episcop” și „presbiter” era o realitate.

După *I Timotei 3, 2*, candidatul care aspiră la harul preoțesc, trebuie să fie *ireproșabil (fără prihană)* din toate punctele de vedere.⁸³ Această însușire elaborată, în care Apostolul a inclus conotativ toate virtuțile deodată, se cere urmată, interpretativ, de un simplu „**adică**” și astfel obținem o lămuritoare enumerare de condiții. Dar mai întâi textul din *I Timotei 3, 1-7*: „Vrednic de crezare este cuvântul: de pofteste cineva episcopie, bun lucru dorește.

Se cuvine, dar, ca episcopul să fie fără de prihană, bărbat al unei singure femei, treaz, înțelept, cuviincios, primitor de oaspeți, destoinic să învețe pe

alții, nebețiv, nedepriș să bată, neagonisitor de câștig urât, ci blând, pașnic, neiubitor de arginț, bine chivernisind casa lui, având copii ascultători, cu toată bună cuviința.

Căci dacă nu știe cineva să-și rânduiască propria lui casă, cum va purta grijă de Biserica lui Dumnezeu ?

Episcopul să nu fie de curând botezat, ca nu cumva, trufindu-se, să cadă în osândă diavolului. Dar el trebuie să aibă și mărturie bună de la cei din afară, ca să nu cadă în ocară și în cursa diavolului”.

Apoi: *Tit 1, 5-9*: „Pentru aceasta te-am lăsat în Creta, ca să îndreptezi cele ce mai lipsesc și să așezi preoți prin cetăți, precum ți-am rânduit:

De este cineva fără prihană, bărbat al unei singure femei, având fii credincioși, nu sub învinuire de desfrânare, sau neacultători; Căci se cuvine ca episcopul să fie fără prihană, ca un iconom al lui Dumnezeu, neîngâmfat, nu grabnic la mânie, nu datat la băutura, pașnic, nepoftitor de câștig urât, ci iubitor de străini, iubitor de bine, înțelept, drept, cuvios, cumpătat, ținându-se de cuvântul cel credincios al învățaturii, ca să fie destoinic și să îndemne la învăătura cea sănătoasă și să mustre pe cei potrivnici.”

Având în vedere similitudinea, până la identitatea frazei și chiar a cuvântului, dintre cele două texte, vom expune condițiile candidatului la Preoție, urmând cu precădere textul din *I Timotei 3, 1-7*.

Așadar, cel ce aspiră la Preoție trebuie să fie:

- a). „bărbat al unei singure femei”, adică să fie numai o singură dată căsătorit;
- b). „treaz” (și la propriu și la figurat), adică în măsură să poată judeca drept în orice împrejurare;
- c). „înțelept” (prudent), să nu-și piardă cumpătul în nicio împrejurare, capabil de a găsi și aplica întotdeauna soluțiile cele mai bune;
- d). „cuvios” (cu bun simț), având permanent o atitudine plină de respect, atât față de superiori, cât și față de toată lumea;
- e). „primitor de oaspeți” (fie ei și străini), având, adică, inima deschisă față de oricine are nevoie de ajutor, adăpost și ocrotire, fiind asemenea samarineanului milostiv din parabolă (*Luca 10, 30-37*);
- f). „destoinic să învețe pe alții” (competent), temeinic pregătit din punct de vedere profesional, moral și cu maximă capacitate persuasivă;
- g). „nebețiv” (cf. pct. „b”), cumpătat, echilibrat, temperat, păstrându-se întotdeauna în limitele celei mai curate normalități (a se vedea: *Matei 9, 11-15; 11, 18-19*);
- h). „nedepriș să bată” (nonviolent; neagresiv), adică blând și la vorbă și la faptă, după cuvântul Domnului din *Matei 5, 5, 9* și mai ales *11, 29*;

i). „neagonisitor de câștig urât”, adică mulțumit și îndestulat cu câștigul obținut doar „prin sudoarea feței sale”, nerâvnind la bunuri obținute prin înșelăciune, camătă, furt și altele asemenea;

j). „îngăduitor” (bun; blând; iertător) – afabil cu toată lumea;

k). „pașnic” (vezi pct. „h” !);

l). „neiubitor de argint”, fără lăcomie și avariție (vezi pct. „i” și mai ales *I Timotei 6, 9-10* !);

m). „bun chivernisitor al casei lui; având copii ascultători, cu toată bună-cuviința”, cu motivarea în v.5: „Căci dacă nu știe cineva să-și rânduiască propria lui casă, cum va purta grijă de Biserica lui Dumnezeu ?” Aceasta înseamnă că dacă preotul nu e în stare să-și organizeze propria casă, astfel încât familia sa să fie sub toate aspectele, un adevărat etalon pentru toți credincioșii din parohie, nici el nu va fi în mijlocul acestora altceva decât ceea ce este în casa sa, adică un ratat, un eșec eclesastic.

n). „să nu fie de curând botezat”, adică nu de curând convertit și încreștinat, pentru că neavând experiența și consolidarea necesară în credință să nu cadă în îngâmfare, sau să nu fie asemenea seminței căzută „pe loc pietros” (*Matei 13, 20-21*);

o). „să aibă și mărturie bună de la cei din afară”: - prin ținuta sa personală, prin comportamentul său moral și prin întreaga lui slujire, preotul trebuie să-și creeze, în modul cel mai firesc, un nume bun și o reputație de om ireproșabil, chiar și în fața necredincioșilor, sau a celor de alte confesiuni. Să existe în viața și activitatea sa o reală consecvență între cuvânt și faptă și între credință și propovăduire. Cu alte cuvinte, oricine să poată constata că el are *vocația pastorală* caracteristică „celor ce slujesc bine și rang bun dobândesc și mult curaj în credința cea întru Hristos Iisus” (*I Timotei 3, 13*).

3. CRITERII DE RECRUTARE A DIACONILOR

Aproape aceleași condiții, ca și în cazul admisibilității preoților, sunt necesare – în opinia Sfântului Apostol Pavel – și pentru candidații aspiranți la hirotonia în treapta diaconiei. Aceste condiții le găsim în *I Timotei 3, 8-13*.

„Diaconii, de asemenea, trebuie să fie cucernici, nu vorbind în două feluri, nu dedați la vin mult, neagonisitori de câștig urât, păstrând taina credinței în cuget curat.

Dar și aceștia să fie mai întâi puși la încercare, apoi, dacă se dovedesc fără prihană, să fie diaconiți. Femeile lor de asemenea să fie cuviincioase, neclevetitoare, cumpătate, credincioase întru toate. Diaconii să fie bărbați ai mei singure femei, să-și chivernisească bine casele și copiii lor. Căci cei ce slujesc bine, rang bun dobândesc și mult curaj în credința cea întru Hristos Iisus.”

Subordonați preoților, pentru bunul mers al vieții religios-morale a credincioșilor Bisericii primare, diaconii aveau o însemnătate practică mult mai mare decât în zilele noastre. Ei purtau grijă de bolnavi și de săraci, propovăduiau cuvântul evangheliei și - peste tot – întrețineau legătura dintre Biserică și familiile credincioșilor.⁸⁵

Calitățile pe care le pretinde de la ei Sfântul Apostol Pavel, nu au nevoie de insistențe exegetice. Ele însă erau cu atât mai necesare, cu cât o bună parte a activității diaconilor se desfășura în afara lăcașurilor de cult, expunându-i pe cei mai slabi de cuget la felurite poticniri și ispite.⁸⁶

Evident însă că aceia dintre ei, care, ca și preoții buni, „care slujeau bine”, adică își îndeplineau în mod corespunzător îndatoririle, dobândeau și ei un „rang” mai bun în ierarhie (cf. *I Timotei 3, 13*).

După toate cele prezentate mai sus, putem conchide că suprema îndatorire care apasă pe umerii unui slujitor al lui Hristos, este rezumată în următorul raționament paulin: „Să știi cum trebuie să te porți în casa lui Dumnezeu celui viu, stâlp și temelie a adevărului !” (*I Timotei 3, 15*).

CAPITOLUL III

DIN EPISTOLELE SOBORNICEȘTI ȘI DIN APOCALIPSĂ

1. EPISTOLA SOBORNICEASCĂ A SFÂNTULUI APOSTOL IACOV

Dacă Epistolele pastorale sunt singurele scrieri din Noul Testament adresate unor episcopi și, prin ei, Bisericilor din Efes (I și II Timotei) și Creta (*Epistola către Tit*), în cazul de față, *Epistola Sfântului Iacov* este singura carte a Noului Testament scrisă de un episcop (cel dintâi menționat documentar, biblic) al Bisericii creștine. Această scriere constituie cea mai evidentă dovadă, nu numai despre existența treptei episcopatului în Biserica apostolică (cu statut identic celui actual), dar și despre realitatea concretă a succesiunii apostolice de-a lungul vremii, în toată întinderea, adâncimea și puritatea sa, prin intermediul Preoției ierarhice sacramentale, reprezentată în acest caz, de primul episcop al Ierusalimului, Sfântul Iacov „fratele” Domnului.⁸⁷

Epistola Sfântului Iacov mai constituie și un autentic ghid practic al activității pastoral-misionare a slujitorilor bisericești, autorul ei fiind unul dintre primii asemenea slujitori, care au parcurs itinerariul complet al lucrării pastorale. Epistola sa nu pornește de la doctrină spre a ajunge la practicarea vieții creștine, ci are în vedere, în primul rând, experiența și viața creștină, pentru a fundamenta, prin fapte, însușirea învățăturilor evanghelice. Încă din timpul vieții și activității sale, Sfântul Iacov a fost supranumit „Oblias” (cel

drept)⁸⁸, iar pentru „înțeleapta rânduire a vieții obștești în Biserica pe care a păstorit-o, și-a dobândit frumosul nume de „Părinte al săracilor din Ierusalim.”⁸⁹ Dar, episcopul Ierusalimului, Sfântul Iacov, își dezvăluie cel mai mult înalta sa demnitate bisericească, atunci când, prin îndemnul din cap. 5, 13-16, îi cheamă pe destinatarii Epistolei sale, *să păstreze*, în marile momente ca și în toate problemele-cheie ale vieții lor, *un loc deosebit preoților*, adevărații lor cârmuitori spirituali, care le asigură împlinirea tuturor trebuințelor lor, mai ales la vreme de necaz și de durere:

„Este vreunul dintre voi în suferință ? Să se roage ! Este cineva cu inimă bună ? Să cânte psalmii ! Este cineva bolnav între voi ? Să cheme preoții Bisericii și să se roage pentru el, ungându-l cu untdelemn, în numele Domnului. Și rugăciunea credinței va mântui pe cel bolnav și Domnul îl va ridica, și de va fi făcut păcate se vor ierta lui. Mărturisiti-vă unul altuia păcatele și vă rugați unul pentru altul, ca să vă vindecați, că mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului.”

Ceea ce rezultă cu claritate din acest îndemn arhipăstoresc, este faptul că aici ni se revelează existența, în practica liturgică a Bisericii apostolice, a trei Sfinte Taine bine cunoscute de credincioși și oficiate în mod curent în Biserică: *Hirotonia*, fără de care n-ar exista „preoții Bisericii”, precum și *Spovedania* (care pe atunci încă se mai făcea (și) în public) și *Sfântul Maslu* în cadrul căruia, „ungerea cu untdelemn, în numele Domnului și rugăciunea credinței”, rostită de slujitorii Bisericii (cf. și *Marcu 6, 13*), îl vor „mântui pe cel bolnav.”

2. ÎNTÂIA EPISTOLĂ SOBORNICEASCĂ A SFÂNTULUI APOSTOL PETRU

Textele reprezentative despre Preoție din această scriere petrină, sunt trei: *I Petru 2, 5* și *2, 9-10*, referitoare la „preoția sfântă” și „împărătească” și *I Petru 5, 1-5*, la Preoția ierarhică sacramentală.

a). *I Petru 2, 5*: „Și voi înșivă, ca niște pietre vii, zidiți-vă drept casă duhovnicească, preoție sfântă, ca să aduceți jertfe duhovnicești, bine-plăcute lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos.”

b). *I Petru 2, 9-10*: „Iar voi sunteți „seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfânt”, popor agonisit de Dumnezeu ca să vestiți în lume bunătățile Celui ce v-a chemat din întuneric la lumina Sa cea minunată. Voi, care odinioară nu erați popor, iar acum sunteți poporul lui Dumnezeu, voi, care odinioară n-aveați parte de milă, iar acum sunteți miluiți.”

Ambele texte se încadrează în secțiunea *I Petru 2, 4-10*, secțiune a cărei tematică este axată pe *preoția generală*, a tuturor membrilor Bisericii creștine. Dacă *Faptele Apostolilor* și *Epistolele pastorale* au probat existența unei *Preoții speciale*, sacramentale, unică și netrecătoare, instituită de Hristos Domnul prin Taina Hirotoniei (*Ioan 20, 21-23* cf. *Evrei 7, 21-28* și *Fapte 6, 6; 14, 23; 20,*

28; *II Timotei 1, 6-7; Tit 1, 5-9*), aici, Sfântul Apostol Petru confirmă faptul că, spre deosebire de sacerdoțiul iudaic de la templu, Preoția creștină se extinde și asupra tuturor credincioșilor, încă de la Cincizecime, prin Tainele Botezului și Mirungerii (cf. *Fapte 2, 23, 4, 38, 39*), toți devenind „preoți ai lui Dumnezeu și ai lui Hristos” (*Apocalipsa 20, 6; 1, 6*).

Inspirat de relatarea vechitestamentară din *III Regi 6, 7*, text prin care este evocată perfecțiunea zidirii templului lui Solomon, care a fost construit din „pietre cioplite, lucrate mai dinainte, așa că nici ciocan, nici topor, nici orice altă unealtă de fier nu s-au auzit la zidirea lui”, Sfântul Apostol Petru, în textul lui din *2, 5*, expune comparativ alcătuirea net superioară a Bisericii lui Hristos, înfățișând-o nu ca pe o zidire din piatră (fie ea și prelucrată mai dinainte), ci „drept casă duhovnicească”, zidită din „pietre vii”, adică din credincioșii „închinători în duh și în adevăr” (*Ioan 4, 23-24*), fiecare în parte dintre ei fiind și „temple ale Duhului Sfânt” (*I Corinteni 3, 16-17; 6, 19; II Corinteni 2, 16*), dar și „preoție sfântă”, euharistică (*I Corinteni 10, 17*) aducându-se pe ei înșiși ca pe o singură „jertfă vie, sfântă, bine plăcută lui Dumnezeu, ca și închinarea lor cea duhovnicească” (*Romani 12, 1*).

Tot așa și în celălalt text (v. 9), Sfântul Apostol Petru actualizează făgăduințele profetice, dar și optativ-condiționale, pe care le-a făcut Dumnezeu poporului evreu în Vechiul Testament (*Ieșirea 19, 5-6; 23, 22 și Isaia 9, 1*), transpunându-le din viitorul profetic [„... de veți asculta glasul Meu și de veți păzi legământul Meu... Îmi veți fi împărăție preoțească și neam sfânt !” (*Ieșire 19, 5-6*) și: „De vei asculta... și vei face... și de vei face... și de vei păzi... Îmi veți fi preoție împărătească și neam sfânt” (*23, 22*), sau: „Poporul care locuia întru întuneric, va vedea lumină mare și... lumină va străluci peste voi” (*Isaia 9, 1*)], în care erau descrise viitoarele prerogative ale lui Israel, însă numai „dacă...”, adică dintr-o perspectivă incertă, într-o realitate concretă și de perpetuă prezență: „Iar voi (creștinii, n.n.) sunteți (deja, n.n.) preoție împărătească, (sunteți deja, n.n.) neam sfânt și popor agonisit de Dumnezeu..., acum sunteți poporul lui Dumnezeu..., acum sunteți miluiți !”⁹⁰

Așadar, în structura Bisericii creștine distingem două feluri de preoții:⁹¹

1). starea de consacrare sacerdotală a tuturor creștinilor, primită prin Botez și Mirungere și manifestată prin diferite responsabilități și harisme personale, cu caracter eclezial general;

2). slujirea sacerdotală propriu-zisă, instituită și confirmată în Taina Hirotoniei, care se referă la funcții specifice sacramentale, didactice și pastorale și care are un rol reprezentativ.

Întrucât sunt deosebite ca natură și ca autoritate și întrucât participă în mod diferit la *Preoția lui Hristos*, aceste slujiri nu se pot substitui una alteia, ci fiecare are locul, funcția și specificul ei în Biserică. Dar pe de altă parte, ambele sunt necesare și inseparabile, pentru că Biserica nu este o instituție clericală

⁹² și deci, nicio slujire nu este autosuficientă. Așadar toți creștinii au demnitate preoțească și au acces la Preoția lui Hristos „după harul pe care l-a primit fiecare... ca niște buni iconomi ai Harului celui de multe feluri al lui Dumnezeu” (*I Petru 4, 10*).

Noi devenim preoți, aducând ca jertfă viața noastră personală („Pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos, Dumnezeu, să o dăm !”) și adăugând această jertfă a noastră la Jertfa lui Hristos. Astfel, gustăm preoția noastră prin Preoția Lui: „El rămâne primul Preot, Preotul de căpetenie, Preotul izvor al Preoției, Preotul jertfei comune prin excelență.” ⁹³

Persoana umană e considerată atât ca preot în Biserica propriei ființe ⁹⁴, cât și în Biserica creației cosmice. ⁹⁵ În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur pomenește de „un altar al omului”, la care se cade a aduce jertfe duhovnicești: „Omul este un altar – zice el – la care el însuși trebuie să slujească cu aceeași datorie și responsabilitate, ca și la jertfelnic.” ⁹⁶ Dar înțelesul cel mai evident al *Preoției împărătești*, ni-l prezintă tot Sfântul Ioan Gură de Aur: „În Botez ești făcut rege, preot și profet. Rege, când ai lepădat toate faptele urâte și ai omorât păcatele. Preot, când te-ai oferit pe tine însuși lui Dumnezeu, iar **profet** când înveți drept cuvântul adevărului.” ⁹⁷ În acest sens, *preoția generală* a creștinilor este complementară celei a lui Hristos și pentru faptul că ea oferă, din rândul ei, slujitori *Preoției sacramentale*, prin care se prelungește peste veacuri *Preoția lui Hristos*. ⁹⁸

Cele două preoții se întregesc, împlinind împreună, pe plan bisericesc, integritatea *Preoției lui Hristos*, pentru că niciuna nu e întreagă fără cealaltă. ⁹⁹ Această *perihoreză a preoțiilor* este cel mai bine conturată în cadrul Sfintei Liturghii, unde „fiecare credincios este coliturghisitor cu episcopul, poporul participând activ la anaforana euharistică a Epiclezei...” ¹⁰⁰ Astfel, prezența în lume a fiecărui credincios, este o *epicleză perpetuă*. ¹⁰¹ Complementaritatea aceasta dintre cele două preoții, este minunat reliefată, tot de către Sfântul Ioan Gură de Aur: „Preoția s-a schimbat dintr-o seminție în altă seminție, din Preoție ierarhică (sacrificială), în Preoție împărătească, pentru ca astfel, aceeași Preoție să fie și împărătească și sacerdotală. Și iată marea taină: întâi este cea împărătească și numai după aceea a devenit sacerdotală (ierarhică), după cum s-a petrecut și cu Hristos. El e Împărat de-a pururea, pe când Arhiereu a devenit când a luat trup: El și-a exercitat Preoția Sa când S-a adus Jertfă.” ¹⁰²

În Noul Testament, legătura dintre Preoția specială și cea generală, precum și adevărata înțelegere a textelor din *I Petru 2, 9* (și *Apocalipsă 5, 10*), ne-o dă textul din *Efeseni 4, 15-16*: „Ci, ținând adevărul în iubire, să creștem întru toate pentru El, Care este capul – Hristos. Din El tot trupul, bine alcătuit și bine închegat prin toate legăturile care îi dau tărie, își săvârșește creșterea potrivit lucrării măsurate fiecăruia din mădulare și se zidește întru dragoste.”

c). *I Petru 5, 1-5*: „Pe preoții cei dintre voi îi rog ca unul ce sunt împreună-preot și martor al Patimilor lui Iisus Hristos și părtaș al slavei ce va să se descopere; păstoriți turma lui Dumnezeu dată în paza voastră, cercetând-o nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu, nu pentru câștig urât, ci din dragoste; nu ca și cum ați fi stăpâni peste Biserici, ci pilde făcându-vă turmei.

Iar când Se va arăta Mai-Marele păstorilor, veți lua cununa cea nevestejită a măririi. Tot așa și voi, fiilor duhovnicești, supuneți-vă preoților; și toți, unii față de alții, îmbrăcați-vă întru smerenie, pentru că Dumnezeu celor mândri le stă împotriva, iar celor smeriți le dă har.”

Cele cinci versete de mai sus, constituie o minunată pericopă pimenică, identică tematic și stilistic cu cea paulină din *Fapte 20, 18-35*, precum și cu cele trei Epistole pastorale către *Timotei și Tit* și având, numai în cuprinsul cărților Noului Testament, în jur de douăzeci de locuri paralele. Încă din v. 1, autorul se autodefineste ca „împreună-preot” cu slujitorii Bisericilor din Pont, Galatia, Capadocia, Asia și Bitinia, cărora le adresează Întâia sa Epistolă. Acestor preoți „aleși după cea mai dinainte știință a lui Dumnezeu-Tatăl și sfințiți de către Duhul”, prin „stropirea cu sângele lui Iisus Hristos” (*I Petru 1, 2*), Sfântul Apostol Petru le adresează povățuiri pastorale de maximă intensitate, dar nu cu titlu de porunci, ci rugându-i frățește, pe un ton imposibil de refuzat.

El se declară a fi unul din martorii cei dintâi (*Ioan 15, 27*) și „slujitorii ai Cuvântului” de care pomenește Sfântul Luca în prologul *Evangheliei a III-a* (*1, 2*), dar nu numai un martor ocular al Patimilor și Preamăririi, prin Înviere și Înălțare, a lui Iisus Hristos (*Fapte 1, 8*), ci și „părtaș al slavei (Lui) celei ce va să se descopere”, slavă pe care Apostolul a văzut-o, preț de o clipă, cu anticipație, „pe când era cu Domnul în muntele cel sfânt” (pe Tabor, n.n., cf. *II Petru 1, 18*).

În îndemnul „Păstoriți turma lui Dumnezeu dată în paza voastră” (v. 2), Petru actualizează momentul când el însuși a fost repus în treapta Apostoliei, de către Iisus Domnul, Care i-a cerut atunci: „Paște mieluşei Mei !”; „Păstorește oile Mele !”; „Paște oile Mele !” (*Ioan 21, 15-17*), încredințându-i din nou misiunea de păstor sufletesc al Bisericii Sale, din care el căzuse. Acum, asemenea confratelui său întru Apostolie, Sfântul Pavel (cf. *Fapte 20, 28*), Apostolul Petru îi responsabilizează pe ucenicii săi preoți să-și exercite misiunea, pastorală („pascor”, „pascere”, în lat. = *a paște, a hrăni, a îngriji*), cu devoțiunea unor părinți sufletești iubitori, după pilda „Păstorului cel bun”, Hristos, „Care-și pune viața pentru oile Sale” (*Ioan 10, 11-15*). La rândul lor, ei trebuie să știe că nu ei sunt stăpânii „turmei”, ci doar „slujitorii” ei, tot după pilda „Mai-Marelui păstorilor”, Care „n-a venit să I Se slujească, ci ca să slujească El și să-Și dea viața răscumpărare pentru mulți” (*Matei 20, 26-28; Marcu 10, 44-45; Ioan 13, 15-16; cf. Iezechiel 34*). Iar când „Se va arăta” din nou Stăpânul și „va judeca pe poporul Său” (*Evrei 10, 30*), El va

răsplăti slujirea lor cea „cu voie bună” și „cu dragoste”, dăruindu-le „cununa cea nevestejită a măririi” (v. 4; cf. *II Timotei* 4, 8; *Apocalipsă* 2, 10).

Iar pentru ceilalți „fii duhovnicești”, (v. 5) credincioșii care, așa cum știm, fac parte din „preoția împărătească”, Sfântul Petru recomandă două virtuți de căpetenie: *ascultarea* față de preoți și *smerenia*, atât cea de sine, cât și cea a unuia față de altul (cf. și *Efeseni* 5, 21; *Filipeni* 2, 3; *Evrei* 13, 17) „pentru că Dumnezeu celor mândri le stă împotriva, iar celor smeriți le dă har.”

3. II Ioan v. 1 și III Ioan v. 1, 9.10 și 12:

II I. v1: „Preotul, către aleasa Doamnă și către fiii ei...”

III I. v1: „Preotul, către Gaiu cel iubit, pe care îl iubesc întru adevăr...”

v. 9-10: „Am scris ceva Bisericii, dar Diotref, care ține să fie cel dintâi între ei, nu ne primește...defăimându-ne cu vorbe urâte; și ... nu primește pe frați, nici pe cei care voiesc să-i primească nu-i lasă și-i dă afară din Biserică.”

v. 12: „Lui Dimitrie datu-i-s-a mărturie de către toți și de către Însuși Adevărul...”

Autorul *Epistolelor II și III Ioan*, se numește pe sine „Preotul”, (de la „Presbiterul”, tradus în edițiile mai vechi cu „Bătrânul”), denumire care-l indică pe Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, căci numai el se bucura de o astfel de autoritate între creștinii din Efes (unde s-a retras la bătrânețe) și între cei din toată Asia Mică.¹⁰³

Epistola a II-a este adresată de către Preot „alesei Doamne și fiilor ei”, iar *a III-a*, lui „Gaiu cel iubit”. Prin expresia „aleasa Doamnă”, autorul se referă la una din Biserici, pentru că, după cum Hristos este denumit „Ō Kýrios” (Domnul), tot așa și Biserica-Trupul tainic al Domnului – este denumită „Kýria” (Doamnă). Argumente în acest sens ne oferă textele din *Romani* 7, 4 și mai ales *Efeseni* 5, 22-23.

Personajul Gaiu¹⁰⁴ din *Epistola a III-a* poate să fi fost un creștin dintr-o comunitate al cărei conducător, Diotref (probabil preot), se manifesta ostil față de autoritatea apostolică a Sfântului Ioan, vorbindu-l de rău, respingând pe misionarii trimiși de acesta și obligându-i și pe alții să facă la fel, ca să nu fie dați, de către el, afară din Biserică. Doar Gaiu și Dimitrie s-au dovedit a fi ascultători și ospitalieri, fapt pentru care sunt lăudați de către Sfântul Ioan. Și în Biserica de aici, exista o situație asemănătoare cu cea din *I Timotei* 1, 19-20 (provocată de „hulitorii” Imeneu și Alexandru).

4. DIN APOCALIPSĂ

În această ultimă carte a Noului Testament (respectiv a Sfintei Scripturi), tema dominantă este desfășurarea Liturghiei cosmice, cerești, în cadrul căreia se împletește cultul divin public al Bisericii pământești (luptătoare), cu cel al

Bisericii cerești (biruitoare) ¹⁰⁵, pentru celebrarea ospățului euharistic, împărătesc, al nuntirii harice a Mielului Hristos cu Mireasa Sa, Biserica. Cum însă Biserica este veșnică (precum Întemeietorul și Capul ei, Hristos), iar creștină, doar începând de la Cincizecime, Preoția ei și mai ales importantele momente ale Liturghiei cerești, aparțin și cultului mozaic, dar în mare parte sunt preluate din cultul creștin și din practica liturgică a veacului apostolic, existentă în uz pe vremea Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan. ¹⁰⁶

Așa se face că referitor la Preoție, în cuprinsul acestei cărți, avem o serie de texte, referitoare și la Preoția sacramentală, precum și la cea împărătească (generală), atât a Vechiului, cât și a Noului Testament, după cum urmează:

- *Apocalipsa 1, 6*: - „Și ne-a făcut pe noi împărăție, preoți ai lui Dumnezeu și Tatăl Său...”

- *Apocalipsa 5, 8-10*: - „Și cei douăzeci și patru de bătrâni au căzut înaintea Mielului, având fiecare alăută și cupe de aur pline cu tămâie, care sunt rugăciunile Sfinților. Și căutau o cântare nouă zicând: Vrednic ești să iei cartea și să deschizi pecetea ei, fiindcă ai fost înjunghiat și ai răscumpărat lui Dumnezeu, cu Sângele Tău, oameni din toată seminția și limba și poporul și neamul; și I-ai făcut Dumnezeului nostru împărăție și preoți și vor împărați pe pământ.”

În primul text, autorul afirmă că Mântuitorul Hristos, pe lângă mântuirea obiectivă, dăruită întregii lumi, a mai ridicat la rangul de „împărăție” și de „preoți ai lui Dumnezeu”, pe toți cei ce au primit Tainele Botezului și Mirungerii, creștini fiind, adică „fii și împreună moștenitori cu El ai lui Dumnezeu” (*Romani 8, 17*; cf. *I Petru 2, 9*). Toți aceștia alcătuiesc „mulțimea multă, pe care, nimeni nu-i poate număra, din tot neamul și semințiile și popoarele și limbile, îmbrăcați în veșminte albe...”, spălate „în sângele Mielului” (*Apocalipsă 7, 9, 13, 14*; cf. *Facerea 4, 9, 10-11*). Din rândurile acestei „împărății preoțești” de neofiți, Biserica își selecționează și hirotonește pe membrii Preoției sale sacramentale.

În al doilea text (*5, 8-10*), tema pare identică, dar exprimă slujirea Preoției sacramentale a Vechiului Testament, reprezentată, ca peste tot în *Apocalipsă (4, 4, 10; 5, 6, 8, 14; 11, 16; 14, 2 și 19, 4)*, de actele de adorare a Mielului – Hristos, de către „cei douăzeci și patru de bătrâni”, amintind de cele douăzeci și patru de cete preoțești (aaronite) din *I Cronici 24, 1-19*. ¹⁰⁷ Însă „Bătrânii” din *Apocalipsă* nu-I mai oferă Mielului – Hristos jertfele de animale din Vechiul Testament, ci „cupe de aur pline cu tămâie, care sunt rugăciunile sfinților” și Îl preamăresc cu „o cântare nouă... fiindcă a răscumpărat lui Dumnezeu, cu sângele Său, oameni din toată seminția și limba și poporul și neamul” (*Apocalipsa 7, 9, 13, 14*). În acest fel, întreaga Biserică vechitestamentară își împletește slujirea și închinarea cu cea creștină, amândouă devenind „o turmă și un Păstor” (*Ioan 10, 16*).

- *Apocalipsa 2, 1, 8, 12, 18; 3, 1, 7, 14*: - „Scrie îngerului Bisericii din Efes..., îngerului Bisericii din Pergam..., îngerului Bisericii din Sardes... îngerului Bisericii din Filadelfia... îngerului Bisericii din Laodiceea...”

După *Apocalipsa 1, 20*, „Taina celor șapte stele... și a celor șapte sfeșnice de aur este: Cele șapte stele sunt îngerii celor șapte Biserici, iar sfeșnicele cele șapte, sunt cele șapte Biserici.” Părerea unanimă a bibliștilor, în legătură cu „îngerii celor șapte Biserici”, este că aceștia sunt episcopii, sau întâistătătorii celor șapte Biserici din Asia Mică (Efes, Smirna, Pergam, Tiatira, Sardes, Filadelfia și Laodiceea, cf. *Apocalipsa 1, 11*), adică Preoția lor sacramentală, reprezentativă, iar avertismentele din epistolele destinate fiecăruia dintre ei, sunt perfect compatibile cu responsabilitățile unor conducători de Biserici locale (cf. *Epistolele I-II Timotei și Tit și Iezechiel 34*) și din vremea aceea și dintotdeauna.

- *Apocalipsa 7, 2, 3, 4*: „Și am văzut un alt înger care se ridica de la Răsăritul Soarelui și avea pecetea Viului Dumnezeu. Îngerul a strigat... zicând: Nu vătămați pământul, nici marea, nici copacii, până nu vom pecetlui pe frunțile lor pe robii Dumnezeului nostru! Și am auzit numărul celor pecetluiți: o sută patruzeci și patru de mii de pecetluiți, din toate semințiile fiilor lui Israel” (cf. *9, 4; 14, 1-3*).

Din versetele următoare (7, 5-8), reținem că din fiecare seminție israelită au fost pecetluiți câte douăsprezece mii de oameni, iar din *Apocalipsă 14, 1* mai aflăm că toți cei o sută patruzeci și patru de mii „aveau numele Mielului și numele Tatălui Lui scris pe frunțile lor.” De aceea, dăm curs unei firești întrebări: numai atâția fii ai poporului ales se vor mântui? Desigur că nu! Din cartea Profetului *Iezechiel (9, 4)*, știm că au mai fost pecetluiți „cu semnul crucii pe frunte toți oamenii care gem și plâng din pricina multor ticăloșii care se săvârșesc în mijlocul lor.” Așadar și aceștia și cei „o sută patruzeci și patru de mii” (cifră simbolică), amintiți mai sus – în paralel cu mulțimea neofitilor creștini (cf. *Apocalipsa 7, 9, 13, 14*) – au fost *pecetluiți* și „răscumpărați dintre oameni, ca pârgă lui Dumnezeu și Mielului... căci sunt feciorelnici... Iar din gura lor nu s-a aflat minciună, fiindcă sunt fără prihană” (*Apocalipsa 14, 4-5; cf. II Corinteni 1, 21-22b*).

Toți aceștia constituie „preoția împărătească” a Bisericii biruitoare a lui Hristos, adică cea din cer (cf. *Efeseni 2, 19-22; Evrei 11; Apocalipsă 22, 3-4*).

NOTE BIBLIOGRAFICE

59. *Matei 28, 19*: „Drept aceea, mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”; *Marcu 16, 15*; „Și le-a zis: Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura!”; *Luca 24, 46-47*: „Și le-a spus... să se propovăduiască în numele Său pocăința spre iertarea păcatelor la toate neamurile, începând de la Ierusalim”; *Ioan 15, 16*: „Nu voi M-ați ales pe Mine, ci Eu v-am ales pe voi și v-am rânduit să mergeți și roadă să aduceți, și roada voastră să rămână...”; *20, 21*: „Pace vouă ! Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi”; *Fapte 1, 8*: „Ci veți lua putere venind Duhul Sfânt peste voi, și Îmi veți fi Mie martori în Ierusalim și în toată Iudeea și în Samaria și până la marginea pământului.”

60. Cf. F. Prat, *La Théologie de Saint Paul*, vol. I, ed. 22, Paris, 1934, p. 387;

61. Pr. Prof. Dr. Grigorie T. Marcu, *Sfântul Apostol Pavel despre personalitatea religioasă-morală a păstorului de suflete*, în „Studii Teologice” nr. 3-4/1955, p. 197;

62. Cf. *Fapte 15, 22, 27, 32, 34, 40; 16, 19, 25, 29; 17, 4, 10, 14, 15; 18, 5; II Corinteni 1, 19; I Tesaloniceni 1, 1; II Tesaloniceni 1, 1; I Petru 5, 12*;

63. Cf. *Coloseni 4, 14; II Timotei 4, 11; Filimon 24*;

64. Cf. *Fapte 18, 24; 19, 1; I Corinteni 1, 12; 3, 4, 5, 6, 22; 4, 6; 6, 12*;

65. Cf. *Fapte 20, 4; Efeseni 6, 21; Coloseni 4, 7; II Timotei 4, 12; Tit 3, 12*;

66. Cf. *Fapte 19, 29; 20, 4; 27, 2; Coloseni 4, 10; Filimon 24*;

67. Cf. *Fapte 12, 12, 25; 13, 5, 13; 15, 37, 39; Coloseni 4, 10; II Timotei 4, 11; Filimon 24; I Petru 5, 13*;

68. Cf. *Fapte 4, 36; 11, 12, 30; 12, 25; 13, 1, 2, 7, 43, 46, 50; 14, 12, 14, 20; 15, 2, 12, 22, 25, 35, 36, 37, 39; I Corinteni 9, 6; Galateni 2, 1; 9, 13; Coloseni 4, 10*;

69. Cf. Ediția Sf. Ioan Hrisostom: *Comentarii, sau explicarea Epistolelor pastorale I și II Timotei, Epistola către Tit*, trad. de Arhiepiscopul Teodosie A. Ploșteanu, Ed. Socec, București, 1911, la Pr. Prof. Dr. Grigorie T. Marcu, art. cit., rev. cit., p. 198;

70. *Ibidem*;

71. Cf. Diac. N. I. Nicolaescu, *Introducerea în Epistola către Filipeni*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1942, p. 32; Pr. Prof. Dr. Grigorie T. Marcu, *Epistola Sfântului Apostol Pavel către Tit. Introducere, text și comentariu*, Sibiu, 1947, p. 43-44;

72. Pe Sfinții Timotei și Tit îi știm deja; *Constituțiile Apostolice*, VII, 46, P.G., I, Col. 1053, afirmă că Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan a așezat ca episcop în Pergam, pe un anume Caius (Gaius); cf. Vasile Gheorghiu, *Introducere în sfintele cărți ale Testamentului Nou* (1929, p. 712), mai sunt și alte mențiuni patristice în acest sens;

73. Pr. Prof. Dr. Grigorie T. Marcu, *Sfântul Apostol Pavel despre personalitatea religioasă-morală a păstorului de suflete*, rev. cit., p. 200;

74. După *Ibidem*, p. 200 – 203;

75. Cf. Eusebiu al Cezareei; *Istoria bisericească*, III, 4, P.G., XX, col. 220;

76. Cât de mult îl prețuia Sfântul Apostol Pavel pe tânărul episcop Timotei al Efesului, rezultă din următoarele:

a). – îl asociază de 6 ori în adresele Epistolelor sale (*II Corinteni; Filipeni; Coloseni; I și II Tesaloniceni și Filimon*);

b). – i-a adresat 2 epistole (*I și II Timotei*);

c). – înainte de a fi executat pentru credința în Hristos, a dorit să-l mai vadă odată (*II Timotei 4, 9, 13*);

d). – din cele 23 de menționări ale lui Timotei în cărțile noutestamentare, 17 îi aparțin Sfântului Apostol Pavel, în care acesta îi pomenește calitățile și ostenele misionare (*I Corinteni 4, 17; 6, 10; II Corinteni 1, 1, 19; Filipeni 1, 1; 2, 19-23; Coloseni 1, 1; I Tesaloniceni 1, 1; 3, 2, 6; II Tesaloniceni 1, 1; I Timotei 1, 2, 18; 6, 20; II Timotei 1, 2; Filimon 1*), iar restul de 6 menționări îi aparțin Sfântului Luca (în *Fapte 16, 1; 17, 14; 17, 15; 18, 5; 19, 22 și 20, 4*);

77. Cf. Schlatter, *Titus*, art. în „Biblisches Handwörterbuch, Calwer Bibellexicon, editat de Paul Zeller, ed. a IV-a, Stuttgart, 1924, p. 767;

78. Cf. Pr. Prof. Dr. Grigorie T. Marcu, *art. cit.*, *rev. cit.*, p. 203-208;

79. *Ibidem*, p. 204-205;

80. F. Prat, *o.c.*, p. 401;

81. Deși este de prisos să tot repetăm, precizăm din nou că majoritatea recomandărilor, povățuirilor și chiar poruncilor date de Sfântul Apostol Pavel lui Timotei, sunt valabile și pentru Tit și invers !

82. Cf. J. Tixeront, *Précis de Patrologie*, IX-ème édition, Paris, 1927, p. 21, Sfântul Ignatie Teoforul, fost episcop în Antiohia Siriei, martirizat la Roma (în 107), este primul Părinte apostolic (fost ucenic al Sf. Ap. și Ev. Ioan), în scrierile căruia ierarhia bisericească tripartită apare cu denumirile de astăzi: *episcop*, *preot* și *diacon*, trepte care, prin unitatea lor sacramentală exprimă deopotrivă, atât succesiunea apostolică, precum și unitatea doctrinară și structurală a Bisericii, în sensul expresiei generice, de dată mai recentă: *cler și credincioși*.

83. A se vedea mai pe larg: V. Gheorghiu, *Ce hotărăște Sf. Apostol Pavel cu privire la căsătoria preoților ?*, (excurs exegetic), 1911, p. 2; F. Prat, *o.c.*, p. 416 (n. 2); Pr. Prof. Grigore Cristescu, *Un capitol de pimenică ortodoxă*, Sibiu, 1926, p. 27;

84. Cf. V. Gheorghiu, „*Ce hotărăște...*”, p. 36-37; Max Meinertz, *Die Pastoralbriefe des heiligen Paulus*, ed. a IV-a, Bonn, 1931, p. 43 și Pr. Prof. Dr. Grigorie T. Marcu, *Personalitatea păstorului de suflete...*, *rev. cit.*, p. 215 (n. 64), se admite în general (pentru neclerici), recăsătoria, precum rezultă din *I Corinteni 7, 39* și *Romani 7, 2*), ba chiar, în anumite împrejurări, se și impune (cf. *I Timotei 5, 14*), dar pentru clerici se cere înfrânare și atâta atâmpănire de sine, încât să se evite recăsătoria (cf. *I Timotei 3, 2*; *Tit 1, 6*);

85. Pr. Prof. Dr. Grigorie T. Marcu, *art. cit.*, *rev. cit.*, p. 215;

86. *Ibidem*;

87. Despre data rânduirii Sfântului Iacov ca episcop al Ierusalimului, nu deținem nicio informație utilă, nici măcar indirectă din vreo carte a Noului Testament. Numele lui apare în Evangheliile sinoptice ca „frate” al Domnului, alături de „*Iosif și Simion și Iuda*” (*Matei 13, 55*; *Marcu 6, 3*). Sfântul Iacov va fi însă cel mai important dintre „frații Domnului”. După cum se știe, Fericitul Ieronim, în *Adversus Helvidium de perpetua virginitate beatæ Mariæ*, P.L., XXIII, 193-216, susține, în ce-i privește pe aceștia, că e vorba de verii lui Iisus, pentru că în ebraică, frații, verii primari și alte rudenii de sânge, se numeau: „*ah*” („*ahim*” = la plural), însă după John Mc. Hugh, *La mère de Jésus dans le Nouveau Testament*, Paris, 1977, p. 278-298, acești „frați” ai Domnului, erau de fapt frații lui Cleopa, fratele Dreptului Iosif, care, după decesul lui Cleopa, i-ar fi adoptat, ei devenind astfel și frați ai lui Iisus. Din *Fapte 15, 13* și urm., știm că Sfântul Iacov a prezidat Sinodul Apostolic din Ierusalim în calitate de episcop al Bisericii de aici. Apoi, din *Fapte 21, 18* și urm., aflăm că același episcop al Ierusalimului, în aceeași calitate de supremă autoritate bisericească, îl primește și, dimpreună cu el și toți slujitorii bisericești hirotoniți, ai Ierusalimului, pe Apostolul neamurilor (anul 58), iat în *Galateni 2, 8-9*, acesta îl recunoscuse deja, ca atare, citându-l în fruntea „*celor socotiți stâlpi*” ai Bisericii (Apostolii Petru și Ioan);

88. Cf. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, II, 23, la Pr. Dr. Sabin Verzan, *art. cit.*, *rev. cit.*, p. 88;

89. Prof. Iustin Moisesescu, *o.c.*, p. 53;

90. Detalii la Pr. Dr. Ioan Mircea, *Preoția harică și preoția obștească*, în *rev. „Ortodoxia”*, nr. 2/1979, p. 232-254; Prof. Dr. Liviu Stan, *Mirenii în Biserică*, Sibiu, 1939;

91. Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *o.c.*, 304-305;

92. *Ibidem*;

93. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Legătura între Euharistie și iubirea creștină*, în *rev. „Studii Teologice*, nr. 1-2/1965, p. 21;

94. Idem, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia ortodoxă*, Craiova, 1986, p. 17;

95. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia*, P.G. 91, 657-717, cap. II-IV, col. 669-672, denumește cosmosul drept Biserică: „Întreg cosmosul, fiind în chip înțelegător o Biserică nefăcută

de mână, indică prin aceasta Biserica făcută de mână. Există în ea un loc sfânt al preoțimii, întrucât are lumea de sus, care s-a dat puterilor de sus...”

96. Citat la Asist. G. Popescu, *La izvoarele apostolatului social*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 1-2/1973, p. 170;

97. Cf. *Omilia a III-a la II Corinteni*, P.G. 61.117;

98. Pr. Conf. Dr. Stelian Tofană, *Iisus Hristos Arhiereu veșnic, după Epistola către Evrei*, Ed. a II-a, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 488;

99. Paul Evdochimov, *Les Âges de la vie spirituelle*, Paris, 1960, p. 219;

100. Idem, *Sacrament de l'amour*, Paris, 1962, p. 119;

101. Pr. Conf. Dr. Stelian Tofană, *o.c.*, p. 490;

102. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau explicarea Epistolei către Evrei*, trad. rom. de Theodosie Atanasiu, Episcopul Romanului, București, 1923, p. 187;

103. *Studiul Noului Testament*, Ed. cit., p. 295;

104. Cf. *Ibidem*, p. 297, este greu de precizat cine a fost acest Gaiu. În Noul Testament sunt amintite trei persoane cu acest nume: unul macedonean (*Fapte 19, 29*), unul din Corint (*I Corinteni 1, 14; Romani 16, 23*) și altul din Derbe (*Fapte 20, 4*). Tradiția amintește și ea de un anume Gaiu, care a fost rânduit de către Sfântul Apostol Ioan, spre a fi episcop în Pergam. Probabil va fi fost unul dintre cei trei, mai curând Gaiu cel din Derbe.

105. A. Maillot, Hymne (art.), la Jean-Jâques von Allmen, *Vocabulaire Biblique*, 3-ème éd., Neuchâtel, 1964, p. 235;

106. Pierre Prigent, *Apocalypse et Liturgie*, în col. „Cahiers Théologiques”, 52, Neuchâtel, 1964, p. 9;

107. Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *o.c.*, p. 302;